

Національна академія наук України
Інститут Івана Франка
Інститут народознавства
Всеукраїнська громадська організація Союз Українок
Українсько-чеське товариство імені Франтішека Ржегоржа

**«ДАЛА НАМ ЧЕХІЯ ЧОЛОВІКА
З ЗОЛОТИМ СЕРЦЕМ»:**

Франтішек Ржегорж у парадигмі
українсько-чеських культурних взаємин

Збірник наукових праць

До 160-річчя від дня народження
Франтішека Ржегоржа

Львів
2017

УДК 94 (477:437)(092)“18”

*Надруковано за ухвалою вченої ради
Інституту Івана Франка НАН України
(протокол №10 від 7 грудня 2017 р.)*

Рецензенти:

д. філол. н., чл.-кор. НАН України

Ростислав Радишевський

д. філол. н. *Іван Лучук*

Літературно-науковий редактор: к. філ. н. *Марія Котик-Чубінська*

Відповідальний редактор: к. філ. н. *Алла Швець*

Редакційна колегія:

д. філол. н., чл.-кор. НАН України *Євген Нахлік* (голова)

д. істор. н., акад. НАН України *Степан Павлюк*

доктор філософії Інституту етнології

Академії наук Чеської Республіки *Надя Валашкова*

д. істор. н. *Оксана Маланчук-Рибак*

д. філол. н. *Святослав Пилипчук*

д. філол. н. *Іван Лучук*

к. філол. н. *Алла Швець*

голова ВГО Союз Українок *Орєслава Хэмик*

«Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем»: Франтішек Ржегорж у парадигмі українсько-чеських культурних взаємин : збірник наукових праць : до 160-ліття від дня народження Франтішека Ржегоржа / НАН України. Інститут Івана Франка ; Інститут народознавства ; Всеукраїнська громадська організація Союз Українок; Українсько-чеське товариство імені Франтішека Ржегоржа ; [літ.-наук. ред.: М. Котик-Чубінська ; відповід. ред. А. Швець ; передм. А. Швець ; редкол.: Є. Нахлік (голова) та ін.]. – Львів: Вид-во “ГАЛИЧ-ПРЕС”, 2017. – 218 с., 19 с. з іл.

Збірник наукових праць присвячено 160-річчю від дня народження відомого чеського етнографа, дослідника українського народного побуту та фольклору Франтішека Ржегоржа. Його постать розглянуто в широкому культурно-історичному контексті доби та на тлі взаємин з інтелектуальним середовищем (Г. Озаркевич, Н. Кобринською, О. Кобилянською, М. Павликом, І. Франком, В. Шухевичем, Є. Ярошинською).

У збірнику вміщено літературознавчі, історико-культурологічні, бібліотекознавчі, фольклористичні, лексикологічні, краєзнавчі розвідки, які, з одного боку, висвітлюють найрізноманітніші віхи життєтворчості Ф. Ржегоржа, а з іншого боку – ширші українсько-чеські взаємини, рецепцію чеської культури в сучасному українському науковому дискурсі.

ISBN 978-617-7617-03-6

© Інститут Івана Франка НАН України, 2017
© Вид-во “ГАЛИЧ-ПРЕС”, 2017

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА

<i>Алла ШВЕЦЬ</i> . «Найліпший представник чесько-руської взаємности».....	7
--	---

ЮВІЛЕЙНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ФРАНТИШЕКА РЖЕГОРЖА

<i>ada VALÁŠKOVÁ</i>	12
<i>Євген НАХЛІК</i>	13
<i>Орєслава ХОМИК</i>	15
<i>Петро ШКРАБ'ЮК</i> . Франтішек Ржегорж. Сто літ безсмертя ...	17

ФРАНТИШЕК РЖЕГОРЖ ТА ЙОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ОТОЧЕННЯ. ДИСКУРС УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМИН

<i>Роман ГОРАК</i> . Спадок по Франтішеку Ржегоржу	20
<i>Петро ШКРАБ'ЮК</i> . Михайло Павлик та його незвичайний друг, або скарби Франтішека Ржегоржа	29
<i>ідія КОВАЛЕЦЬ</i> . Чеські сторінки життєво-творчої історії Євгенії Ярошинської	43
<i>Андрій ФРАНКО</i> . Листи Івана Франка до Франтішека Ржегоржа як важливе автентичне, фактографічне джерело до студіювання українсько-чеських взаємин	54
<i>ada VALÁŠKOVÁ</i> . Etnografické sbírky Františka Řehoře (1857–1899) z Haliče v Čechách	71
<i>Феодосій СТЕБЛИЙ</i> . Спомин про вшанування пам'яті Франтішека Ржегоржа.....	79

<i>Маргарита КРИВЕНКО</i> . Бібліотека Франтішека Ржегоржа у контексті національної культурної спадщини	82
<i>Олена ФЕДОРЧУК</i> . Невідомий пласт етнографічної колекції Франтішека Ржегоржа (до питання збірки Герміни Озаркевич)	95
<i>Олег БОЛЮК</i> . Актуальність українсько-чеського науково- дослідного проекту «Колекція творів українського народного мистецтва у фондосховищах Національного музею в Празі: класифікація та атрибуція»	105
<i>Тетяна КУЦИР</i> . Етнографічний спадок Ф. Ржегоржа як джерело вивчення народного вбрання Опілля та Підгір'я.....	112
<i>Яким ГОРАК</i> . Чехи і Чехія у житті Анатолія Вахнянина	124
<i>Оксана МАЛАНЧУК-РИБАК</i> . Українсько-чеські зв'язки в жіночому русі Галичини і Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст.....	137
<i>Алла ШВЕЦЬ</i> . «Прогулька русинів до Праги» 1891 р. у мемуарних рефлексіях Наталії Кобринської	144
<i>Катерина КРІЛЬ</i> . Зв'язки Наталії Кобринської з чехами (за неопублікованими матеріалами)	158
<i>Оксана ЛЕВИЦЬКА</i> . Літературна богемістика в науковій спадщині Нонни Копистянської.....	174
<i>Галина ЯКИМІВ</i> . Болехівщина в етнографічних дослідженнях Франтішека Ржегоржа.....	184
<i>Ірина ПИЛИПІВ</i> . Тисів у парадигмі українсько-чеських культурних взаємин	191
<i>Лариса ШЕВЦОВА</i> . Вивчення лексикології чеської мови як засіб становлення україно-чеських взаємин	210
<i>Ольга ВАЛЕНКЕВИЧ</i> . «Національний музей Праги» як місце освіти та збереження предметів старовини	214

**АКТУАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ПРОЕКТУ
«КОЛЕКЦІЯ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО
МИСТЕЦТВА У ФОНДОСХОВИЩАХ НАЦІОНАЛЬНОГО
МУЗЕЮ В ПРАЗІ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА АТРИБУЦІЯ»**

Олег БОЛЮК

*Інститут народознавства НАН України,
просп. Свободи, 15, Львів, 79000, Україна
e-mail: oleh.bolyuk@gmail.com*

Подається ідея, концепція та окремі напрямки дослідження науково-дослідного проекту про колекцію творів українського народного мистецтва, яку зібрав видатний чеський діяч Франтішек Ржегорж на теренах Східної Галичини. Призабута колекція досі не опрацьовувалася вченими і не була оприлюдненою, що підносить проект до рангу сенсаційних.

Ключові слова: твір, мистецтво, музей, класифікація, атрибуція, Прага, Галичина, Україна.

Анонс теми проекту, зазначеної у титулі пропонованої статті, звертає увагу на проблему дослідження українського народного мистецтва серед колекцій давніх творів, їхнього системного вивчення, у цьому випадку – в межах збірки Національного музею у Празі. З одного боку проект локалізує топографію пошуку, що полегшує виконання завдання, з іншого ж він ускладнений браком достатньої інформації про наявність, стан та детальний опис збережених українських артефактів у музеях Чехії, що, відповідно, інтригує зацікавлених дослідників. Українсько-чеський діяч Франтішек Ржегорж, якому вдалося зібрати численні предмети побуту зі Східної Галичини, особливо з Гуцульщини, для Чеського промислового музею, який зорганізували подружжя Напрстків, є тією яскравою постаттю, яка єднає зародження проявів місцевого колекціонерства в

останній третині ХІХ ст. із пропонуванним сьогодні науково-дослідним проектом.

Активна діяльність Ф. Ржегоржа наприкінці ХІХ ст. у дослідженні народного побуту й фольклору Галичини є цінним для сучасного мистецтвознавства доробком, актуальним хоча б з кількох причин:

вивчаючи спадщину Ф. Ржегора, маємо виняткову можливість пізнати пласт матеріальної та духовної культури українців останньої третини ХІХ ст. із погляду іноземця-чеха. На основі цього маємо приклад фіксації явища з використанням методу спостереження, у якому ідеально вписується спосіб пізнання – відсторонення (у даному випадку етнічне й переважно соціальне) дослідника від респондента. Це співвідношення демонструє відсутність внутрішньо-етнічної заангажованості у явище, тобто вчений не був носієм культури, яку досліджував. Такі умови на рівні експерименту, базисом якого був збір польових матеріалів, давали можливість Ф. Ржегоржу бачити певні риси національної своєрідності, що зазвичай не помітні інформанту;

до збиральницької спадщини Ф. Ржегоржа належать замальовки, описи, також фотографії (світлини), які є документальним фактажем для наукових студювань з різних дисциплін, зокрема архітектури, мистецтвознавства, етнології, соціології та інших [8]. Фотокартки і зображення на склі (дагеротипи), загальною кількістю 553 штуки, дозволяють ученим бачити не одну проблематику досліджень [1, 28–29; 4, 207]. Візуалізація усіх історичних джерел (писемних, зображальних, речових) сприятиме широкому колу науковців здійснювати їхній самостійний аналіз без впливу сторонніх міркувань;

дослідник культури етнографічних груп: українців лемків, бойків, гуцулів, підгорян, ополян, покутян, подолян, – позиціонував себе речником українсько-чеських культурних взаємин. Такий зв'язок наштовхує на продовження науково-творчої співпраці між українськими та чеськими ученими і музеєзнавцями вже на іншому, сучасному рівні.

Скромний бібліографічний перелік про діяльність Ф. Ржегоржа звужується ще більше, коли фокусується увага на дослідженнях його етнографічно-збиральницької місії. До сьогодні найретельніші студію-

вання його спадщини належать Наді Валашковій та, вслід за нею – Євгену Топінці [5; 8].

Львівським мистецтвознавцям бачиться вивчення збірки Франтішека Ржегоржа у форматі українсько-чеського науково-дослідного проекту з назвою «Колекція творів українського народного мистецтва у фондосховищах Національного музею в Празі», де основними акцентами (завданнями) дослідження стануть класифікація етнографічних пам'яток (близько 1200 експонатів), їхня дескрипція й колективні міждисциплінарні статті про музейні артефакти як джерела вивчення традиційної культури бойків, гуцулів, лемків, підгорян, ополян, покутян, подолян [7, 155–168].

Мета проекту – висвітлити широкому загалу наукову спадщину чеського вченого Франтішека Ржегоржа, пов'язану із українським народним мистецтвом.

Анонсований проект охоплює представників двох інституцій. З українського боку сформована група львівських мистецтвознавців із відділу народного мистецтва Інституту народознавства Національної академії наук України: докторанта Олега Болюка (в моїй особі), ст. н. с. Олени Федорчук, м. н. с. Тетяни Куцир, ст. н. с. Оксани Шпак. Із чеського боку склад науковців та музейників остаточно не затверджений, оскільки переговори з істориками мистецтва, етнологами, музеєзнавцями, культурологами із Праги ще тривають.

Результатом міжнародної міждисциплінарної співпраці стане чесько-українське ілюстроване видання із трьох основних частин:

статті про діяльність Франтішека Ржегоржа як польового дослідника, фотографа та колекціонера українського народного мистецтва. Їх доповнюватимуть тематичні мапи з експлікацією. Будуть нанесені на них зафіксовані (описані, сфотографовані, замальовані) матеріали зі стислими коментарями. На етапі узгодження – мапи із вказаними мандрівками Франтішека Ржегоржа у товаристві Людвіга Файгла (1887 р.), Володимира Шухевича (1889 р. 1891 р.), Вацлава Понеца (1891 р.) [5, 32];

статті у вигляді розділів згідно етнографічного поділу українців, видової специфіки мистецтва або/і тематики колекційної збірки. Так, на-

приклад, у проект написання колективної монографії Олена Федорчук залучена ще й з індивідуальною дослідницькою програмою, у рамках якої вивчатиме етнографічну колекцію Франтішека Ржегоржа, у яку входить збірка Герміни Озаркевич. Олег Болюк зосередить увагу на речових пам'ятках художнього дерева та їх дагеротипах, замальовках, описах, зафіксованих і зібраних видатним чехом: народна і культова архітектура, обладнання житла та храмів, начиння [8, 52; 3, 16]. Особливо ретельно вивчатимуться різьблені й інкрустовані твори Юрія Шкрібляка [6, 716–718]. Тетяна Куцир провадитиме дослідження українського народного одягу, його компонентів, декоративних акцентів, зокрема вишивки. Оксана Шпак працюватиме над вивченням образів на склі, народному живописі, писанкарстві. Українські мистецтвознавці планують ідентифікувати, класифікувати та розгорнуто атрибутувати (матеріал, техніку, особливості декору) унікальні артефакти;

після узагальнених висновків завершуватиме книгу ілюстрований каталог творів українського мистецтва із атрибуцією та науковими коментарями. Тут планується розподілити блоками репродукції дагеротипів та фотокарток авторства Ф. Ржегоржа та світлини тогочасних фотографів, які Ржегорж купив у 1880-х рр., а також фондову збірку українських пам'яток, що зберігається в Етнографічному відділі Національного музею у Празі [2, 127]. Українські вчені принагідно ознайомляться зі станом збереженості колекції творів українського народного мистецтва у фондосховищах, що дасть змогу краще довідатись про методіку реставраційних та консерваційних процесів, які практикують у музейництві Чехії.

Отож, колективне дослідження бачиться у вигляді текстового й альбомного видання, де б узгоджувались три блоки: інформативні статті про постать Франтішека Ржегоржа як збирача пам'яток українського народного мистецтва; аналітичні статті українських науковців про його колекцію артефактів та, властиво, каталог репродукцій самих творів із коментарями. Монографічне видання матиме рубрикації, пов'язані із видами українського декоративно-ужиткового мистецтва, народною архітектурою Східної Галичини, а також колоритними типажами автотонів.

Одним із основних репрезентативних векторів науково-дослідної

роботи у рамках українсько-чеського проекту є художнє дерево. Цей феномен вже тривалий час у полі зору безпосереднього наукового зацікавлення автора статті, тому подаю тут кілька основних міркувань щодо його представлення у проєктованій колективній монографії.

Відомо, що до фондової збірки українських пам'яток, яка зберігається в Етнографічному відділі Національного музею у Празі, належать дерев'яні вироби, які мають історико-етнографічну та художню цінність. Як зазначалось, важливими є також ілюстративні джерела у вигляді фотокарток та дагеротипів. У майбутньому виданні цілком оправданою буде рубрикація художнього дерева не за пропорціями кількісного наповнення ілюстраціями, а, насамперед, за галузями народної творчості, серед яких першим презентуватиметься народне будівництво.

У колективній монографії народне будівництво (архітектуру) представлятимуть зображення, які друковані на папері, знімки на склі та зарисовки із обмірами, які виконав Франтішек Ржегорж, і фотокартки, придбані у фотографів Сілкевича й Дуткевича з метою створення колекції світлин для Чеського промислового музею подружжя Напрстків.

весь масив таких джерел розподілятиметься за тематикою народного будівництва на основі призначення (функції): культові споруди (храми, дзвіниці, каплиці, ландшафтні хрести); інші громадські будівлі, зокрема школи, базарні ятки; житло й господарські будівлі включно з малими архітектурними формами. Враховуватиметься географічна прив'язка, етнографічні особливості, планувально-просторова структура, стилістика й декор фасадів. Особливості тогочасного інтер'єру Франтішек Ржегорж не зафіксував, бо слабка освітленість приміщень, навіть у сонячний день, не дозволяла йому це зробити фотоапаратом.

У випадку розміщення на зображенні двох архітектурних форм, розітиметься аналіз кожної з них, адже фотограф обрав такий ракурс навмисне, щоб проілюструвати певну ансамблевість об'єктів. Так, наприклад, світлина каплиці та придорожнього хреста у с. Тишківці (сучасний Городенківський р-н Івано-Франківської обл.) демонструє локальні особливості народного будівництва. На передньому плані зафіксовано утворену з природного каменю огорожу, яка властива для придністровських сіл Іюкуття й Поділля. Однокамерна, прямокутна у плані муро-

вана каплиця, накрита двосхилим дашком, була і залишається типовою для рівнинної території Східної Галичини. Позаду будівлі височіє придорожній хрест, так звана «фігура» – традиційна для західних регіонів України малогабаритна ландшафтна споруда українців-християн. Специфічність хреста-«фігури» полягає у доволі значній величині вертикальної його основи – 3 м, а то й вище, де обов'язковим є пластичне зображення Розп'ятого й, переважно, атрибутів Його Страстей. Доволі часто уся композиція має дощате тло та дашок, який захищає скульптурну композицію від опадів.

Іншим поширеним видом придорожніх християнських знаків були так звані «хрещаті хрести» – доповнені маленькими хрестами основні конструктивні його частини. Такий меморіальний об'єкт Ф. Ржегорж зафіксував у с.Цуцилівці (тепер – Вільхівці Жидачівського р-ну Львівської обл.). Його профільовані деталі скріплені дерев'яними кілочками-тиблями утворюють своєрідну ажурну композицію, що нагадує хрестимороки, суть яких полягає у ритмічності однакових елементів-модулів.

Подані дескрипції становитимуть частину мистецтвознавчого аналізу не тільки давніх світлин, а й предметів із самої колекції творів, що перебуває у фондосховищах Національного музею у Празі. Проте про них зараз трудно щось говорити, адже їх ніхто ще до сьогодні ретельно не дослідив.

Тож, замість висновків, які стануть доречними вже після завершення науково-дослідного проекту, варто підкреслити, що його автори переконані: колективне чесько-українське монографічне видання «Колекція творів українського народного мистецтва у фондосховищах Національного музею в Празі: колекція та атрибуція» стане важливою культурною подією для обидвох народів.

Список використаної літератури

1. *Валашкова Н.* Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини / *Надя Валашкова* // Український журнал. – 2007. – № 4. – С. 28–29.
2. *Власенко О., Ткачук О.* Чехи на Волині : історія та сучасність : збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. – Житомир Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 126–131.

3. Изъ Львова въ Коломбю (изъ путевыхъ записокъ Фр. Рѣгоря) // Киевская старина. – 1896. – Т. 52. – Ч. 15. – С. 10–31.
4. Криль М. [Рецензія] : Valášková N. FRANTIŠEK ŘEHOŘ (1857–1899) A JEHO ETNOGRAFICKÁ ČINNOST' (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče). Praha, 1999. 167 s.+ 15 il. / Михайло Криль // Проблеми слов'янознавства. – 2002. – Вип. 53. – С. 204–208.
5. Топінка Є. Збірник статей та документів до історії чесько-галицьких стосунків / Євген Топінка, Йозеф Шебеста, Ітка Байгарова, Мар'яна Сеньків. – Львів : Центр Європи, 2007. – Частина I. – 208 с.
6. Řehoř František. Jurko Škriblak a něco o jeho řezbách // Zlatá Praha. – 1888. – № 5. – S. 716–718.
7. Valášková N. Etnografické poznatky z královéhradecka a češi v Haliči (z pozůstalosci Františka Řehoře) / Naďa Valášková. – Český lid. – 2000. – Vol. 87. – № 2. – S. 155–168.
8. Valášková N. František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče) / Naďa Valášková. – Praha : Etnologický ústav AV ČR. – 1999. – 167 s.

**THE TOPICALITY OF UKRAINIAN-CZECH SCIENTIFIC
RESEARCH PROJECT «THE COLLECTION OF UKRAINIAN
FOLK ARTWORKS IN THE FUND STORAGE
OF THE NATIONAL MUSEUM OF PRAGUE»**

Oleh BOLYUK

Institute of Ethnology of National Academy of Sciences of Ukraine

15 Svoboda Avenue, Lviv, 79000, Ukraine

e-mail: oleh.bolyuk@gmail.com

The idea, concept and separate directions of exploration of a scientific research project on a collection of works of Ukrainian folk art, which was collected by the outstanding Czech figure Frantisek Rzehorz on the territory of Eastern Galicia, are presented. Forgotten collection has not yet been processed by scientists and has not been made public – that raises the project to a rank of sensational.

Key words: work, art, museum, classification, attribution, Prague, Galicia, Ukraine.

Наукове видання

**«ДАЛА НАМ ЧЕХІЯ ЧОЛОВІКА
З ЗОЛОТИМ СЕРЦЕМ»:**

**Франтішек Ржегорж у парадигмі
українсько-чеських культурних взаємин**

Збірник наукових праць

До 160-річчя від дня народження
Франтішека Ржегоржа

Літературно-науковий редактор: к. філ. н. *Марія КОТИК-ЧУБІНСЬКА*

Відповідальний редактор: к. філ. н. *Алла ШВЕЦЬ*
Анотації англійською мовою подано за редакцією *Марії ЛАПІЙ*

Комп'ютерне верстання – *Борис МАЦЬКО*

Дизайн обкладинки – *Інна КАЛЮЖНА*

Підписано до друку 14.12.17
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Зам. №14/11-1
Ум. друк. арк. 12,67
Наклад 200 прим.

Видавництво “ГАЛИЧ-ПРЕС”
Видавець ФОП Король І.В.
м. Львів, вул. Гнатюка, 17
Ел. пошта: lvivprint@ukr.net. Тел. 096-59-88-924
Свідоцтво ДК №5353 від 24.05.2017 р.

Друк ФОП Король І.В.
Код ДРФО 2814706601
Витяг з реєстру платників єдиного податку
№ 1713073400422 від 28.02.2017